

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

КУХАРЄВ Олександр Євгенович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ,

**<https://orcid.org/0000-0003-2086-9179>
УДК 347.447.6+347.45/47](477)
DOI 10.32782/NP. 2023.1.18**

Стаття присвячена виявленню особливостей виконання договору про надання юридичних послуг. Наголошується, що виконання договору – це динамічний стан зобов'язання, завдяки якому здійснюються права та виконуються обов'язки сторін зобов'язання. За своєю сутністю договір про надання юридичних послуг має фідучіарний характер. Цей договір не може містити такого застереження як «гарантія вирашу судової справи», оскільки відповідна умова фактично вводить в оману замовника, а досягнення цього результату не залежить тільки від професійності, сумлінності, здібностей виконавця та його діяльності взагалі. Результат сам по собі не може виступати критерієм якості наданих юридичних послуг.

Хоча це не перешкоджає встановленню у досліджуваному договорі додаткової винагороди виконавцю за досягнутий позитивний для замовника результат – так званий «гонорар успіху», нарахування та сплата якого залежать від настання певної події.

Замовник є слабкою стороною за договором про надання юридичних послуг, що вимагає додаткового забезпечення прав та інтересів цього суб'єкта. Через це на нормативному рівні запропоновано закріпити критерій якості наданих виконавцем юридичних послуг.

Ключові слова: зобов'язання, договір, виконання договору, юридична послуга, якість послуги, замовник, виконавець

Постановка проблеми

Проблема виявлення особливостей виконання договору про надання юридичних послуг викликано практичними потребами встановлення критеріїв оцінки належності поведінки виконавців відповідних послуг - послугонадавачів. Дії виконавців юридичних послуг не можуть завершуватися досягненням певного оречевленого результату, що змушує піддавати юридичному оцінюванню їх зобов'язану поведінку як таку. Причому ані чинне законодавство, ані правова доктрина не описують параметри юридичних послуг. Так, у загальних положеннях про послуги (глава 63 ЦК України) міститься лише застереження про те, що виконавець послуги зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності (ч. 1 ст. 901 ЦК України), а також про особисте надання послуги виконавцем (ч. 1 ст. 902 ЦК України). Безумовно, наведених вище приписів недостатньо, щоб оцінити належність виконання юридичної послуги. Такий само висновок доводиться робити, виходячи з аналізу спеціальних нормативних вимог. Зокрема, згідно зі ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-IV договір про надання правової допомоги - домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клі-

енту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Таке формулювання поняття договору про надання правової допомоги також не окреслює змістовної характеристики юридичної послуги, що дозволяє говорити про невирішеність зазначеної проблеми на законодавчому рівні.

Стан дослідження проблеми

Цивілістична наука збагачена достатньо великою кількістю досліджень, предметом яких став договір про надання юридичних послуг. І хоча окреслений договір розроблявся в Україні за різними напрямками, учені зосереджували свою увагу переважно на питаннях, пов'язаних із загальною характеристикою договору про надання юридичних послуг [1, с. 86-91], виявленнях його природи [1, с. 367-376], особливостях укладення [3, с. 48-52], [4, с. 95-98], а також припиненнях цієї договірної конструкції [5, с. 104-107].

Аналіз змісту вищезгаданих праць указує на те, що їх автори не ставили перед собою мету з'ясування особливостей саме стадії виконання договору про надання юридичних послуг. А це, своєю чергою, потребує ретельного наукового аналізу відповідних правовідносин.

Метою цієї статті є виявлення особливостей виконання договору про надання юридичних послуг.

Виклад основного матеріалу

Існування стадії виконання договору є необхідним його елементом, адже без цього укладання договору втрачає будь-який сенс та не призведе до настання тих правових наслідків, яких прагнуть сторони. Слід зважати, що дії сторін на стадії виконання договору мають вчинятися відповідно до певних нормативних правил. Так, за загальним положенням ст. 526 ЦК України виконання зобов'язання має здійснюватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших

вимог, що зазвичай ставляться. У цьому й полягає зміст принципу належного виконання договору.

Виконання зобов'язання виявляється через вчинення певних дій, передбачених у договорі чи законі, спрямованих на припинення конкретного зобов'язання (обов'язку). Якщо зобов'язання – це правовідношення у статичності, то його виконання – це динамічний стан зобов'язання, завдяки якому здійснюються права і виконуються обов'язки сторін зобов'язання. Як стверджує С. М. Бервено, на стадії виконання договору зобов'язальне правовідношення виявляє ознаки динаміки, тобто його певного руху, який може виявлятися у цілком конкретних об'єктивних формах [6, с. 187].

Родове поняття послуги наводиться у ч. 1 ст. 901 ЦК України, згідно з якою послуга – це здійснювана виконавцем дія або діяльність, позитивний ефект яких споживається замовником у процесі вчинюваної виконавцем зобов'язаної поведінки. Зазначені ознаки послуг мають бути поширені й на юридичні послуги, сутністю яких також слід назвати дії, що вчиняються виконавцем. Тобто вчинювані виконавцем за договором дії і є юридичною послугою. Така поведінка виконавця є не фактичною, а здійснюється ним у межах цивільно-правової форми договірної зобов'язання та набуває правового змісту шляхом виконання боржником свого обов'язку.

Причому юридична послуга отримує зовнішній прояв за умови вчинення активної поведінки виконавцем цієї послуги. Розуміння юридичної послуги, як і послуг взагалі, тісно пов'язане з особою виконавця, а точніше з його здатністю здійснювати певну діяльність. Тому договір про надання юридичних послуг за своєю сутністю є фидуціарним, тобто заснованим на особисто-довірчих відносинах між засновником і виконавцем. Особа виконавця набуває для замовника юридичних послуг істотного значення. Замовник має бути впевнений у професійності та сумлінності виконавця, а також правильності його дій. На вибір виконавця впливає також його спеціалізація як фахівця у певній правовій сфері. Невипадково у загальних нормах про послуги закріплено прави-

ло про те, що виконавець повинен надати послугу особисто (ч. 1 ст. 902 ЦК України).

Належне виконання зобов'язань за договором про надання юридичних послуг заслуговує на окрему увагу і пов'язане безпосередньо з встановленням якості наданим виконавцем послуг. У цивілістичній літературі навіть висловлюється позиція про існування презумпції якості послуги [7, с. 57]. Н. Люльчук з цього приводу стверджує, що якість правничої допомоги має визначатися як одна з істотних умов договору про надання правничої допомоги, у тому числі як невід'ємна характеристика його предмета. За таких обставин авторка пропонує внести зміни до ЦК України доповнивши його окремою главою, у якій визначити специфіку договору про надання правничої допомоги порівняно із загальними нормами, що регулюють питання договорів про надання послуг [8, с. 21].

При цьому спостерігаються значні складнощі до визначення якості юридичних послуг. Юридична послуга – яскравий приклад складної, професійної послуги. Її специфіка полягає, насамперед, у характері самої діяльності виконавця такої послуги. Як зазначає Р. В. Чумак, за загальним правилом формуляри договорів про надання юридичних послуг розробляються та пропонуються до підписання замовникам виконавцями, оскільки саме вони професійно здійснюють цей вид діяльності. Нерідко примірники таких договорів містять змістовно «розмиті» умови, що не дозволяє замовникові чітко та повно сприймати предмет послуги, свої права та обов'язки виконавця, критерії належності зобов'язаної поведінки виконавця тощо. Такий стан частково пояснюється тим, що договір про надання юридичних послуг належить до непоіменованих договорів у цивільному законодавстві України, а це дає надмірну свободу щодо визначення його умов, чим нерідко зловживають недобросовісні надавачі таких послуг. Договірна практика стосовно укладання договорів про надання юридичних послуг зі змістовно нечіткими пунктами (умовами) має характер тенденції, що надає виконавцям можливість «маневрування», чим вони достатньо часто недобросовісно користуються [9, с. 65].

Проблема оцінки якості юридичних послуг є надзвичайно складною та найменш розробленою в теорії послуг. Причина цього криється в тому, що юридичні послуги є складними за змістом, через що результат надання послуги практично неможливо передбачити, у тому числі й гарантувати замовнику позитивний результат вирішення цивільної справи в суді. Отже, результат сам по собі не може виступати критерієм якості наданих юридичних послуг. На думку Г. М. Ярошевської, судове рішення – це результат діяльності суду, а не представника однієї зі сторін договору. Тому рішення суду є показником якості правосуддя, а не послуг виконавця – суб'єкта надання юридичних послуг. Сторона приватноправового цивільного договору не повинна отримувати винагороду за результат публічно-правової діяльності [2, с. 374]. Через це ухвалення судового рішення не на користь замовника недоцільно автоматично розглядати як показник неякісної роботи виконавця юридичних послуг. Більш того, договір про надання юридичних послуг взагалі не може містити такого застереження як «гарантія виграшу судової справи», оскільки така умова фактично вводить в оману замовника, а досягнення цього результату не залежить тільки від професійності, сумлінності, здібностей виконавця та його діяльності загалом.

Як зазначив Верховний Суд, судові рішення не належить до об'єктів цивільних прав (ч. 1 ст. 177 ЦК України), його ухвалення у конкретній справі не є результатом наданих адвокатами сторін послуг, а тому не може бути предметом договору (ч. 1 ст. 638 ЦК України) [10].

Хоча це не перешкоджає встановленню у досліджуваному договорі додаткової винагороди виконавцю за досягнутий позитивний для замовника результат – так званий «гонорар успіху», нарахування та сплата якого залежать від настання певної події.

Чинне законодавство України хоча й не містить визначення «гонорару успіху», проте Велика Палата Верховного Суду у постанові від 12 травня 2020 р. у справі № 904/4507/18 фактично дійшла висновку про можливість існування «гонорару успіху» як форми опла-

ти винагороди адвокату, визнала законність визначення між адвокатом та клієнтом у договорі про надання правової допомоги такого виду винагороди, як «гонорар успіху».

Велика Палата Верховного Суду у вказаній постанові також зазначила, що суд повинен оцінювати необхідність та розумність судових витрат у вигляді «гонорару успіху» саме в контексті компенсації цих витрат за рахунок іншої сторони судової справи [11].

На мою думку, такий підхід відповідає принципу свободи договору, за змістом якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 627 ЦК України). Як справедливо зазначається у правовій доктрині, за новим цивільним законодавством України договір набуває статусу регулятора цивільних правовідносин, причому не підзаконного, а такого, що стоїть на одному щаблі із законом [12, с. 86]. Саме тому в разі встановлення в договорі про надання юридичних послуг «гонорару успіху», відповідна умова матиме обов'язковий характер для сторін і підлягає виконанню. Це повною мірою узгоджується з приписом ст. 629 ЦК України, згідно з яким договір є обов'язковим для виконання сторонами. Разом з тим, з метою недопущення зловживань з боку виконавця юридичних послуг, розмір «гонорару успіху» має відповідати критерію розумності, виходячи з конкретних обставин справи та фінансово-го стану обох сторін.

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-IV надання виконавцем послуг із правничої допомоги охоплює захист, представництво, надання іншої види правової допомоги другій стороні.

Захист - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої роз-

глядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Представництво - вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні.

Інші види правової допомоги - види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

При цьому слід зважати, що названий вище Закон дещо звужує надання юридичних послуг виконавцем за договором, оскільки регулює вчинення відповідних дій або діяльності саме адвокатами. Не викликає сумніву, що договір про надання юридичних послуг може виконуватися як адвокатами, так і іншими фахівцями у сфері права. Наприклад, відповідно до п. 2 Порядку надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру [13], додатковими послугами правового характеру є консультації правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, складання проєктів документів та заяв, письмових довідок з питань законодавства. Тому навіть державні нотаріуси можуть надавати платні юридичні послуги.

Будь-які договірні відносини, включаючи відносини з надання юридичних послуг, вибудовуються на методології приватного права: їх суб'єкти є юридично рівними та

незалежними у майновому значенні, вільно обирають контрагента за договором, мають диспозитивну свободу стосовно формулювання умов договору тощо.

Хоча у фаховій літературі неодноразово звертається увага на те, що замовник за договором про надання юридичних послуг є слабкою стороною [9, с. 68], [14, с. 133], [15, с. 31], що додатково вимагає забезпечення прав та інтересів саме цього суб'єкту. А це доцільно зробити в напрямі нормативного визначення якості наданих за договором послуг.

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок про те, що наразі відсутні установлені підходи до визначення якості юридичних послуг.

Водночас на законодавчому рівні була зроблена спроба, щоправда, в узагальненому, скоріше, декларативному вигляді, прив'язати надану виконавцем послугу до її якості. Так, згідно з ч. 8 ст. 12 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI адвокат, інший фахівець у відповідній галузі права чи юридична особа приватного права, з якими укладено договір про надання первинної правової допомоги, зобов'язані надавати *високоякісну допомогу* в обсязі та строки, визначені договором. У ч. 4 ст. 22 цього ж Закону передбачено, що адвокат, з яким укладено договір про надання безоплатної вторинної правової допомоги, зобов'язаний надати таку допомогу *якісно* в обсязі та у строки, визначені договором.

Тобто навіть на рівні одного нормативного акту законодавець застосовує два різні терміни – «високоякісно» та «якісно». Видається, окреслену проблему можна вирішити шляхом деталізації якості юридичних послуг у законі чи підзаконному акті. Наприклад, це можуть бути певні критерії оцінки наданих юридичних послуг.

Висновки

Виконання договору – це динамічний стан зобов'язання, завдяки якому здійснюються права і виконуються обов'язки сторін зобов'язання.

За своєю сутністю договір про надання юридичних послуг має фідуціарний харак-

тер. Цей договір не може містити такого застереження, як «гарантія виграшу судової справи», оскільки відповідна умова фактично вводить в оману замовника, а досягнення цього результату не залежить тільки від професійності, сумлінності, здібностей виконавця та його діяльності взагалі. Результат сам по собі не може виступати критерієм якості наданих юридичних послуг.

Хоча це не перешкоджає встановленню у досліджуваному договорі додаткової винагороди виконавцю за досягнутий позитивний для замовника результат – так званий «гонорар успіху», нарахування та сплата якого залежать від настання певної події.

Замовник є слабкою стороною за договором про надання юридичних послуг, що вимагає додаткового забезпечення прав та інтересів цього суб'єкта. Через це на нормативному рівні доцільно закріпити критерії якості наданих виконавцем юридичних послуг.

Література

1. Кравченко М. В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 86-91.
2. Ярошевська Г. М. Договір про надання юридичних послуг: особливості правової моделі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 37. С. 367-376.
3. Люльчук Н. Особливості укладення договору про надання правничої допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 48-52.
4. Богославець В. М. Особливості укладення договорів про надання правових послуг. *Підприємництво господарство і право*. 2007. № 11. С. 95-98.
5. Павліш П. В. Припинення договору надання юридичних послуг. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 104-107.
6. Бервено С. М. Проблеми договірної права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 392 с.
7. Утехін І. Б. Якість послуг за договором у цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4. С. 57-62.
8. Люльчук Н. Неякісне надання правничих послуг як підстава цивільно-правової

відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 18-23.

9. Чумак Р. В. Способи захисту прав та інтересів, що застосовуються замовниками юридичних послуг. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 60-72.

10. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2018р., судова справа № 462/9002/14-ц, провадження № 61-9880св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682>

11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2020 р., судова справа № 904/4507/18, провадження № 12-171гс19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017>

12. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. Київ : Правова єдність, 2009. 304 с.

13. Порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру : затв. наказом Міністерства юстиції України від 6 грудня 2022 р. № 5441/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1546-22#Text>

14. Кравченко М. В. Щодо відповідальності адвокатів за порушення зобов'язань за договором з надання правової допомоги. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 130-134.

15. Вільчик Т. Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів. *Форум права*. 2016. № 1. С. 30-36.

Kukhariev Oleksandr Yevhenovych,

Doctor of Law, Professor, Professor of the department of Civil Law and Procedure Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine,

Kharkiv

e-mail: kukharyev@gmail.com

SPECIFIC FEATURES OF THE ENFORCEMENT OF THE CONTRACT ON THE PROVISION OF LEGAL SERVICES

The article is focused on identifying specific features of the enforcement of the contract on the provision of legal services. It has been emphasized that the enforcement of the contract is

a dynamic state of the obligation, which assists in realizing the rights and fulfilling obligations by the parties to the obligation. If the obligation is a legal relationship in statics, then its fulfillment is a dynamic state of the obligation, which facilitates the realization of the rights and fulfillment of the obligations by the parties to the obligation. Actions performed by the provider of services under the contract are legal services. The contract for the provision of legal services is fiduciary in its essence, the one that is based on personal and trustworthy relationships between the founder and the provider of services. The personality of the provider of services acquires significant importance for the customer of legal services. The customer must be sure of the services provider's fairness, the correctness of his actions, as well as his professionalism.

The contract on the provision of legal services cannot contain such a caution as "guarantee of winning a suit", since the corresponding condition actually misleads the customer, and the achievement of this result does not depend only on the professionalism, integrity, abilities of the services provider and his activities in general. The result itself cannot be a criterion for the quality of the provided legal services.

Although it is not the obstacle for establishing additional reward in the researched contract to the provider of services for achieving a positive result for the customer – the so-called "contingency fee", the calculation and payment of which depends on the happening of a certain event. The amount of the "contingency fee" must meet the criterion of reasonableness, on the basis of specific circumstances of the case and the financial situation of both parties in order to prevent abuse by the provider of legal services.

The provision of legal services is covered by conducting defence, representing interests in the court, providing other types of legal aid to the customer. The customer is a weaker party under the contract on the provision of legal services, who requires additional protection of the rights and interests of this subject. That is the reason for consolidating the quality criteria of provided legal services at the regulatory level

Key words: obligation, contract, enforcement of the contract, legal service, quality of the service, customer, service provider